

ZDRAVSTVENI TURIZAM KRAPINSKO-ZAGORSKE ŽUPANIJE

KRISTINA BUČAR

UVOD

Regija Hrvatsko zagorje nalazi se u sjeverozapadnom dijelu Hrvatske. Izgledom brežuljkasto područje smješteno je na području između Medvednice, Kalničke gore i Ivančice te sjeverno od Ivančice u području Bednje do ulaska u ravnu Podravinu. Područje obuhvaća oko 1 900 km², a planinski niz Ivančice dijeli Hrvatsko zagorje na dva dijela. Sjeverni dio obuhvaća područja oko rijeke Bednje i nalazi se administrativno u Varaždinskoj županiji. Južni dio nalazi se u Krapinsko-zagorskoj županiji i obuhvaća područje pretežno oko rijeke Krapine.

Krapinsko-zagorska županija je najmanja županija u Hrvatskoj, a prirodnim granicama je odvojena od ostalih županija. Granicu prema sjeveru predstavlja Macelj, rijeka Sutla na zapadu prema Sloveniji, prema Varaždinskoj županiji granicu predstavlja Ivančica, a prema jugoistoku i Zagrebačkoj županiji Medvednica. Reljef zagorja ima tri različita elementa: gorske kose (stjenovite, nisu privlačne za stanovanje tako da iznad 400m/nv gotovo i nema naselja), zaravni prigorja (izložene su suncu,

do XV. stoljeća su najgušće naseljen dio regije) i doline¹. Obuhvaća površinu od 1 231 km², a prema posljednjem popisu stanovništva (2001.) imala je 142 006 stanovnika što čini prosječnu gustoću od 115,3 stan/km². Prosječna starost stanovništva odstupa od prosjeka stanovništva Hrvatske, jer u ovoj županiji ona iznosi 40 godina, dok je državni prosjek 37 godina. Također naobrazba stanovništva odstupa od državnog prosjeka jer potpunu osnovnu školu nije završilo čak 44% stanovnika, srednju školu je završilo svega 28%, a višu i visoku svega 4% stanovnika³.

Do sredine XX. stoljeća stanovništvo se tradicionalno bavilo poljoprivredom i stočarstvom, te radom u rudnicima ugljena⁴. Od tada sve do kraja 80-ih godina XX. stoljeća tekstilna industrija ima najznačajniju ulogu u gospodarstvu regije, kada ta industrija zapada u krizu i veći dio pogona u županiji je zatvoren. Poljoprivreda je danas u većini slučajeva samo dodatna djelatnost stanovnika, što zbog tla koje nije osobite kvalitete ali i usitjenosti posjeda tako da prinosi jedva pokrivaju potrebe pojedinog domaćinstva. Danas gospodarska orijentacija vodi k malim obiteljskim

¹ Doline su se počele značajnije nastanjivati tek od sredine XIX. stoljeća zbog sve većeg broja stanovnika i izgradnje prvih sustava obrane od poplave.

² Od 1953. godine broj stanovnika na ovom području stalno se smanjuje, kao posljedica zatvaranja rudnika ugljena u Hrvatskom zagorju te odlaska velikog broja ljudi na privremeni rad u inozemstvo, ali i općeg trenda niskog nataliteta (koji počinje 80-ih godina XX. stoljeća).

³ U Hrvatskoj je bez školske spreme i s nepotpuno završenom osnovnom školom 31,3% stanovništva, sa završenom osnovnom školom 23,4%, sa srednjom školom 36%, a visoku i višu školu završilo je 9,3% stanovništva.

⁴ Gospodarski gledano najvažniju ulogu imale su naslage iz kenozoika, lignita i mrkog ugljena širom županije (okolica Krapine, Konjšćine, Pregrade i Golubovca). Na tim naslagama otvarani su rudnici, koji su polovicom XX. stoljeća zatvarani zbog nedovoljnih rezervi ugljena, sve manje potražnje za tim izvorom energije te zastarjele mehanizacije i načina vađenja ugljena koji su dodatno povećavali konačnu cijenu ugljena.

Slika 1. Karta Krapinsko-zagorske županije

poduzećima i mogućnosti bavljenja turizmom. Ova županija je jedno od rijetkih područja u Hrvatskoj koje na bogatstvu antropogenih i prirodnih turističkih resursa može razvijati mnoge vrste i oblike turizma, a posebno zdravstveni turizam.

Zdravstveni turizam možemo definirati kao oblik turizma u kojem je za smještaj i prehranu zadužena turistička komponenta, a zdravstvena komponenta nastoji uz pomoć prirodnih faktora i liječničkog nadzora voditi brigu o očuvanju i unaprjeđivanju čovjekova zdravlja. Osnovica svih lječilišnih mjesta su prirodni ljekoviti čimbenici. Klima je najdominantniji zdravstveni faktor jer ona direktno svojim elementima utječe na opće zdravlje i raspoloženje ljudi. Oblik zdravstvenog turizma koji je vezan uz korištenje i utjecaj klime

naziva se klimatizam te talasoterapija koja kao ljekovite faktore povezuje međusobno djelovanje klime i mora. Treći oblik zdravstvenog turizma je termalni turizam a kao prirodni ljekoviti faktor koristi termalnu vodu.

Turizam se u Hrvatskoj počeo razvijati još u XIX. stoljeću, a u 2000. godini posjetilo ju je 7 137 000 turista, od toga najveći broj posjeta ostvaren je u primorskom dijelu Hrvatske, čak 6 349 000 ili 89% dok je toplice (kupališna mjesta) posjetilo 75 000 ili 1% ukupnog broja turista u Hrvatskoj u toj godini. Danas Hrvatska raspolaže sa 17 zdravstveno-turističkih destinacija članica Zajednice zdravstvenog turizma Hrvatske. To su Crikvenica, Kraljevica, Mali Lošinj, Opatija, Makarska i Vela Luka u primorskom dijelu Hrvatske, a u kontinentskom dijelu Hrvatske to su Varaždinske

Toplice, Bizovačke Toplice, Daruvarske Toplice, Lipik, Topusko, Naftalan (Ivanićgrad), Istarske Toplice, te Stubičke Toplice, Krapinske Toplice, Tuheljske Toplice koje se nalaze u najmanjoj hrvatskoj županiji. Od 75 000 turista koji su posjetili toplice, njih 29 219 ili 39% posjetilo je toplice u Krapinsko-zagorskoj županiji.

Današnji trendovi u termalnom turizmu se mijenjaju. Iako su još uvijek najčešći korisnici tog oblika turizma osobe treće dobi koje najviše pogađaju bolesti srca, krvožilnog sustava i lokomotornog sustava, sve je veći broj korisnika i osoba mlađe dobi. Način života u velikim gradovima često uzrokuje bolesti suvremenog društva – reumatizam, išijatzizam, bolesti srca i krvotoka, prekomjerna težina i stres. Sve bolja edukacija donosi saznanje o važnosti prevencije čime termalni turizam dobiva sve više na značaju. Mogućnost izvođenja fizikalnih terapija i to tijekom cijele godine, individualan izbor terapije, te aktivan odmor samo su neke od prednosti ovog oblika turizma. Današnji termalni turizam u sebi objedinjuje zdravlje, zabavu i aktivan život. To podrazumijeva i bogatu turističku ponudu koja u sebi uključuje i druge oblike turizma kao što su seoski turizam, kulturni turizam...

TURISTIČKI RESURSI KRAPINSKO-ZAGORSKE ŽUPANIJE

a) Antropogeni turistički resursi

Hrvatsko zagorje bilo je naseljeno još u doba prapovijesti. U Krapini su nađeni ostaci ljudi neandertalskog tipa, na lokalitetu Hušnjakovo čija zbirka predstavlja najbrojniju zbirku neandertalskog čovjeka prikupljenog na jednom mjestu (ostaci više desetaka individuala, špiljskog medvjeda, golemog jelena,

toplodobnog nosoroga, divljeg goveda i kamenog oruđa).

Iz razdoblja Rimskog carstva u Krapinskim Toplicama pronađeni su ostaci toplica iz tog doba, a nakon propasti te države ovaj kraj su naselili Slaveni. Ipak, snažnija kolonizacija ovog prostora počinje u XVI. stoljeću (u vrijeme provale Osmanlija u Hrvatsku)⁵, a prestaje krajem XVIII. stoljeća. U Mariji Bistrici značajno je Svetište Majke Božje koje predstavlja najvažnije marijansko svetište u ovom dijelu Europe. Štovanje Majke Božje Bistričke počinje u XVI. stoljeću, kada je cijela crkva izgorjela, a jedini sačuvan je ostao drveni kip. Svetište se sve više uređuje, a na važnosti (u vjerskom i turističkom smislu) dobiva i posjetom pape Ivana Pavla II. 1999. godine. Jedino etno-selo u Hrvatskoj nalazi se u Kumrovcu gdje je sačuvano i obnovljeno tridesetak seoskih kuća i gospodarskih zgrada s kraja XIX. i početka XX. stoljeća, te muzej Josipa Broza⁶.

Na prostoru županije nalaze se brojni dvorci i burgovi koji predstavljaju najznačajnije antropogene turističke resurse. Dvorci su građeni od početka XVII. do početka XX. stoljeća pod utjecajem srednje-europske kulture (utjecaji su došli putem Habsburške monarhije u čijem se sastavu tada nalazilo ovo područje). Prvi i Drugi svjetski rat te razdoblje nakon njih mijenjaju odnose u Hrvatskoj pa kao jedna od promjena pojavljuje se nacionalizacija imovine, a time i dvoraca što dovodi do njihove pljačke a kasnije i nenamjene. Najznačajniji je dvorac Veliki Tabor gdje način gradnje i fortifikacijski sustav pokazuje da potječe iz XV. stoljeća, a u XVI. i XVII. stoljeću je pregrađen u dvorac. Danas on služi kao muzej i polagano se obnavlja. Muzejska postava svojim eksponatima (fotografijama i predmetima) pokazuje način života plemića i

⁵ Od XV. stoljeća kada su Osmanlije osvojili Bosnu pa sve do slabljenja njihove snage, stanovništvo se iseljavalo iz osvojenih i graničnih područja s Osmanskim carstvom, te naseljavalo na područjima Gorskog kotara, sjeverozapadne i sjeverne Hrvatske, Mađarske, Austrije.

⁶ Josip Broz – Tito, bio je jedan od vođa antifašističke borbe (Narodnooslobodilačkog pokreta) za vrijeme Drugog svjetskog rata i predsjednik Jugoslavije od 1945. do 1980. godine.

seljaka Hrvatskog zagorja iz razdoblja novog vijeka. Podrum dvorca se povremeno koristi za manje izložbe i kulturna događanja. Jedan od najljepših dvoraca Hrvatske je Trakošćan koji administrativno pripada općini Ivanec, a time i Varaždinskoj županiji ali uvelike sudjeluje u turističkoj ponudi Krapinsko-zagorske županije. Premda u županiji postoji veliki broj dvoraca najveći broj njih je u lošem stanju pa im prijete urušavanje i propadanje te se zato takvi dvorci ne mogu koristiti u turističke svrhe i danas nedovoljno sudjeluju u turističkoj ponudi ove županije.

b) Prirodni turistički resursi

Premda brojni, antropogeni turistički resursi ne čine osnovu turističke ponude ove regije, zbog njihove zapuštenosti i ukupne nebrige. Stoga su prirodni turistički resursi najznačajniji za razvoj turizma ove županije. Brojne su prirodne ljepote ovog kraja, a brežuljci blagih pristranaka uglavnom prekrivenih vinogradima daju ovoj regiji specifičnu ljepotu. S ciljem zaštite prirodnih ljepota u Krapinsko-zagorskoj županiji u južnom dijelu osnovan je Park prirode Medvednica dok se u sjevernom dijelu u području gore Macelj također planira osnovati park prirode. Zaštićenih i održanih parkova ima nekoliko, a najvažniji su uz dvorac Bežanec, na brdu Bračak kod Zaboka, uz dvorac Miljanu, u Oroslavju, Bedekovčini, Belcu, Mariji Bistrici i Krapinskim Toplicama. Područje zaštićene šume nalazi se u Zelenjaku kod Klanjca gdje se nalazi i spomenik hrvatskoj himni (A. Mihanović).

Klima je umjereno-kontinentska, a svojim karakteristikama omogućava ugodan boravak turistima tijekom cijele godine. Uvjetovana mediteranskim i panonskim utjecajima s prosječnom siječanskom temperaturom -1°C i prosječnom srpanjskom temperaturom od 20°C . Maksimum padalina je u listopadu, a

sporedni maksimum je u lipnju. Tolika količina padalina (prosječno od 1 200 do 1 500 mm) te veliki broj vodenih tokova uzrokuju česte magle kojih ima čak i u ljetnim mjesecima. Iako su na ovom području brojni vodotoci, potoci i rijeke nema prirodnih jezera. U Bedekovčini postoji čak sedam umjetnih jezera nastalih iskopavanjem zemlje za rad ciglane, a danas se oko tih jezera uređuje sportsko-rekreacijski park. Na njima se održava tradicionalna izložba zagorskih vina (svake godine u lipnju) a povremeno se organiziraju manji sportski susreti.

Posebitost ovog kraja je veliki broj termalnih vrela, čak 6 termalnih vrela u promjeru od 20 kilometara. Ovdje su nosioci termalne vode trijaski dolomiti, gdje se voda pojavljuje u više razina. Za postanak termalnih vrela važni su mlađi tektonski pokreti koji su djelovali tijekom neogena i kvartara. Tada su nastale relativno uske i dugačke antiklinale, a između njih u sinklinalama nalaze se termalne i mineralne vode. Dubina sinklinala važna je zbog geotermalnog zagrijavanja voda⁷.

RAZVOJ I ZNAČENJE ZDRAVSTVENOG TURIZMA U KRAPINSKO-ZAGORSKOJ ŽUPANIJI

Najveća tri toplička centra Županije su: Krapinske, Tuheljske i Stubičke toplice koje danas ostvaruju značajan turistički promet. Šemničke toplice sa svojim bazenima na otvorenom rade isključivo u ljetnim mjesecima i imaju samo lokalno značenje. Identična je situacija i sa Sutinskim toplicama iako one imaju povoljan prometni položaj, u blizini autoceste. Jezerčica nedaleko Stubice, također su toplice, ali samo lokalnog značenja iako imaju određene smještajne kapacitete.

Krapinske Toplice postojale su još u

⁷ Šimunić, A., Hećimović, I., Geološki vidovi pojave termalnih i mineralnih voda u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Hrvatske vode, Časopis za vodno gospodarstvo, Godina 6., br. 25., Zagreb, 1998., str. 351.

⁸ Trgovac konjima iz Rogaške.

vrijeme antike pod imenom *Aquae Viviae*. Ponovno se kao lječilišno mjesto počinju obnavljati sredinom XIX. stoljeća kada je Jakov Badl⁸ kupio topličke izvore. U sljedećih nekoliko godina on je na tim izvorima osnovao lječilište izradivši kuću za goste, kupelj i kupališnu dvoranu. Izgradnja prvog pravog hotela započela je tek sredinom XX. stoljeća i hotel je dovršen 1969., a istovremeno započinje i njegovo proširenje koje završava 1972. godine. Termalna voda je temperature od 38°C do 41°C s blago mineralnim sastojcima kalcija, magnezija i hidrokarbonata. Ta se ljekovita voda koristi za liječenje bolesti krvožilnog sustava, reumatizma, bolesti kralježnice i artritisa. Te toplice su danas poznatije po bolnici za kardiovaskularne bolesti nego po termalnom turizmu. Bolnica je izgrađena 1886. a takav je izgled zadržala do 1977. kada je proširena. Nakon devet godina doživjela je novo proširenje, a od 1996. u tom prostoru je otvorena moderna bolnica za kardiokirurgiju. Hotel koji se do 2001. nalazio u okviru bolnice, preuređivan je i dograđivan te danas nudi gostima 246 kreveta uz ponudu jednog zatvorenog bazena, 4 otvorena bazena i polivalentno igralište.

Stubičke Toplice nalaze se podno Medvednice. Prvi puta se spominju 1209. u dokumentima dinastije Arpadović kao "Teplitz bey Stubicza" iako se vjerojatno termalno vrelo koristilo i u doba Rima (tu su nađeni kovani novčići iz doba Rimskog carstva). Bazen s termalnom vodom izgrađen je 1776. Brži razvoj Stubičkih Toplica počinje početkom XIX. stoljeća kada je zagrebački biskup M. Vrhovec kupio Toplice i ondje izgradio bazene i bolnicu. U Stubičkim Toplicama nalazi se i Specijalna bolnica koja je izgrađivana u tri navrata. Tako je najstariji dio "Maksimilijan" izgrađen 1811., "Toplice" početkom 70-ih godina XX. stoljeća, te "Dijana" 1997. godine. Između dva svjetska rata izgrađeni su vanjski bazeni, a sam hotel "Matija Gubec" je izgrađen tek 1971. i danas nudi 220 kreveta i kongresnu dvoranu s 250 mjesta. U sklopu kupališnog kompleksa nalazi se jedan zatvoreni i jedan poluzatvoreni bazen, devet otvorenih bazena i polivalentno igralište. Termalna voda je temperature 69 °C s radioaktivnim svojstvima i koristi se pri liječenju bolesti zglobova i kralježnice, rehabilitacija nakon operacija,

Tab.1: Broj ležajeva, posjetioca i noćenja u Krapinskim, Stubičkim i Tuheljskim toplicama

	Krapinske T.			Stubičke T.			Tuheljske T.		
	br. ležajeva	br. posjetioca	noćenja	br. ležajeva	br. posjetioca	noćenja	br. ležajeva	br. posjetioca	noćenja
1970.	333	8 540	55 493	716	7 423	27 697	80	2 753	2 753
1975.	594	8 268	97 707	591	21 932	82 760	80	4 890	13 155
1980.	622	7 653	115 083	575	20 408	96 324	80	3 927	15 670
1985.	605	9 095	111 803	506	15 591	66 737	430	17 461	80 618
1990.	584	7 065	79 502	353	11 762	59 090	430	21 214	68 314
1995.	444	2 419	19 355	384	13 677	42 136	430	17 027	37 916
2000.	326	4 463	33 920	663	13 862	47 243	237	10 894	21 703

Izvor: Državni zavod za statistiku

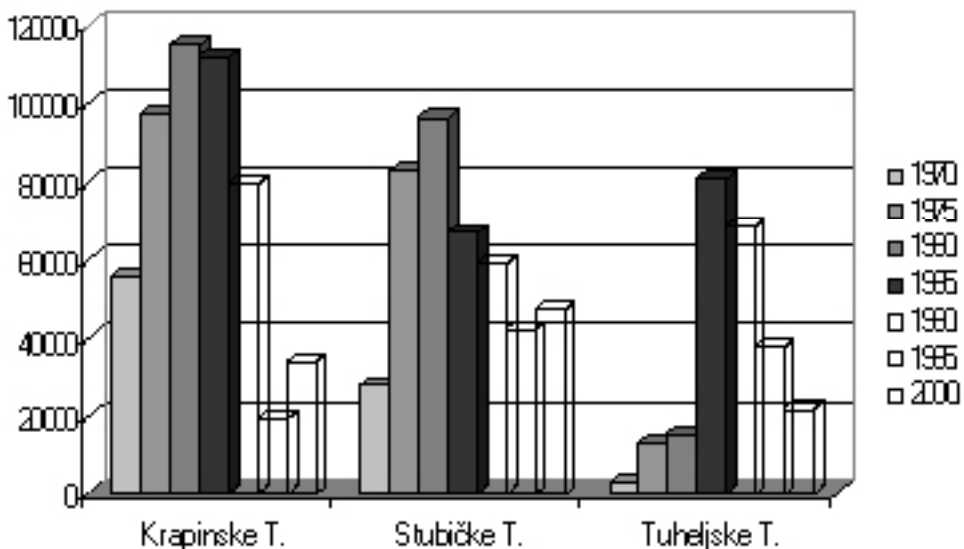
bolesti nervnog sustava.

Tuheljske Toplice su toplice u ovoj županiji s najkraćom tradicijom. Današnji hotel "Mihanović" s 430 ležajeva, tri zatvorena bazena i isto toliko otvorenih izgrađen je 1982. Do te godine postojala su dva vanjska bazena (izgrađena 60-ih godina XX. stoljeća) koja su se zimi pretvarala u zatvorene bazene (sistemom "balona"). Tradicija nije duga i temelji se na termalnoj vodi temperature 33°C s radioaktivnim svojstvima. Toplice su specifične po auto-kampu koji se nalazi uz hotel, a to su jedine toplice s takvom ponudom u Krapinsko-zagorskoj županiji. Uz hotel se nalazi i stari dvorac "Mihanović", a po kojem je današnji hotel dobio ime.

Krapinsko-zagorska županija 2000. raspolagala je s ukupno 1 535 ležajeva, od toga u toplicama 1 226 ili 79,86%⁹ što pokazuje da su toplice u ovoj županiji glavne turističke odrednice. Od ostalih mjesta najveći broj le-

žajeva ima u smještajnim kapacitetima Marije Bistrice, te gradovima Krapina, Oroslavje i Pregrada. Toplice posjećuje 81,16% ukupnog broja turista, te ostvaruju čak 91,71% svih noćenja realiziranih u ovoj županiji¹⁰.

Značajniji razvoj termalnog turizma u Krapinsko-zagorskoj županiji počinje tek izgradnjom hotela u Krapinskim, Stubičkim i Tuheljskim toplicama. Broj ležajeva u Stubičkim i Krapinskim toplicama varira iz godine u godinu, što je posljedica promjene registriranih kreveta u privatnom smještaju. U Tuheljskim Toplicama koje su manje naselje od Stubičkih i Krapinskih toplica nema ponude ležajeva u registriranom privatnom smještaju, pa je smanjenje broja ležajeva u 2000. posljedica smanjena broja kreveta u hotelu (zbog lošeg stanja jednog dijela hotela u kojem su privremeno boravili proganici). Stalno povećanje broja posjetioca u Krapinskim i Stubičkim Toplicama možemo pratiti do 1985., a u

Slika 2. Kretanje broja posjetioca u Krapinskim, Stubičkim i Tuheljskim toplicama

⁹ Državni zavod za statistiku, Turizam u 2000., 1134, Statistička izvješća, Zagreb, 2001.

¹⁰ Državni zavod za statistiku, Turizam u 2000., 1134, Statistička izvješća, Zagreb, 2001.

Tuheljskim Toplicama sve do 1990.

Od tog vremena smanjenje broja turista a i broja noćenja je posljedica nedovoljno razvijene ponude i kvalitete koja je počela zaostajati za europskim trendovima, a koja se najkasnije osjetila u Tuheljskim Toplicama (koje su i najkasnije izgrađene). Toplice u Krapinsko-zagorskoj županiji imaju zastarjele bazene i prateće objekte bez posebnih atraktivnih sadržaja (npr. polivalentne sportske dvorane, golf igrališta), nedovoljnu ponudu medicinskih tretmana koje su danas osnova modernih termalnih destinacija (joga, antistres, anticelulit programi...). Domovinski rat iako nije vođen na ovom prostoru, dodatno je utjecao na smanjenje dolaska turista. U Krapinskim i Stubičkim toplicama vidljivo je u 2000. povećanje broja turista i noćenja iako ono još uvijek nije doseglo razinu iz 70-ih i 80-ih. No, i nakon ratnih zbivanja pa do danas, Tuheljske Toplice i dalje bilježe pad broja turista i noćenja, jer one nemaju riješenu vlasničku strukturu i nije se pristupilo obnavljanju objekata i ponude. Tako u 2000. je veći broj posjetioca u Tuheljskim Toplicama ostvario manji broj noćenja nego u Krapinskim Toplicama. Prosječan boravak turista u Tuheljskim Toplicama je iznosio svega 1,9 dana, u Stubičkim 3,4, a u Krapinskim Toplicama 7,6 dana što nije na zadovoljavajućoj razini i trebalo bi težiti produljenju boravka turista jer bi na taj način i vanpansionska ponuda imala veće koristi.

Iako se nalaze vrlo blizu, Krapinske, Stubičke i Tuheljske Toplice jedne drugima ne predstavljaju konkurenciju. Svaka od njih privlače različite segmente korisnika:

- Krapinske Toplice su pretežno orijentirane prema lječilišnim uslugama, ali se u posljednje vrijeme sve više okreću i zdravstvenom turizmu;
- Stubičke Toplice su orijentirane prema zdravstvenom turizmu (nude nekoliko programa aktivnih odmora), ali istovremeno organiziraju razne konferencije i seminare, a u ljetnim mjesecima su značajna izletnička

destinacija Zagrepečana;

- Tuheljske Toplice su turistička destinacija koja je orijentirana prema izletnicima i rekreativcima (npr. programi sportskih priprema).

Kako se djelovanje Krapinskih, Stubičkih i Tuheljskih Toplica uglavnom ne preklapa, međusobno ne predstavljaju konkurenciju. Najveću konkurenciju čine im slovenske toplice, posebice "Terme Čatež", smještene u istočnoj Sloveniji nedaleko od granice s Republikom Hrvatskom i Krapinsko-zagorskom županijom. Nalaze se na transverzali Ljubljana-Zagreb i udaljene su od Zagreba samo tridesetak kilometara što im omogućava jaku tržišnu poziciju. Također, na slovensko-hrvatskoj granici, a nedaleko Krapinsko-zagorske županije nalaze se i ostala dva jaka slovenska toplička centra: Rogaška Slatina i Atomske Toplice. Slovenske toplice imaju daleko bolju tehničku opremljenost, smještajne kapacitete, turističko-ugostiteljsku ponudu, a što je posebno važno, njihov je turistički proizvod sve bogatiji i raznovrsniji.

PROMET KAO FAKTOR RAZVOJA ZDRAVSTVENOG TURIZMA

Velika prednost za razvoj termalnog turizma u Krapinsko-zagorskoj županiji je njezin povoljan geografski položaj. U prošlosti je područje bilo prometno izolirano što je posljedica pružanja zagorskih planina smjerom istok-zapad. Prometnice su građene tako da slijede kotline rijeka i potoka (Horvatske, Kosteljne i Krapinice) tj. pravcem sjever-jug, a poprečni su pravci bili zapostavljeni. Međutim, zbog svojeg položaja na sjeverozapadnoj granici Hrvatske, županija se danas nalazi na vrlo povoljnom prometnom položaju u odnosu na međunarodne pravce. Prometnu dostupnost osigurava činjenica da njome prolazi važna cestovna europska komunikacija, takozvani, "Phynski pravac". On se kao veza sjeverozapadne i jugoistočne Europe, odnosno, kao

veza sjeverozapadne Europe i Jadranskog mora može smatrati jednim od najvažnijih međunarodnih (ulaznih i tranzitnih) cestovnih pravaca u Hrvatskoj. Dovršenje te auto-ceste je bilo planirano za 2003. godinu, ali kako nisu započeli radovi na dionici koja nedostaje (od Svetog Križa Začretje do Maceljja) te nisu usaglašeni stavovi sa Slovenijom (koja još nije započela izgradnju ovog pravca) završetak izgradnje ove ceste biti će sigurno kasnije od planiranog. Problem su ceste unutar županije, koje su zavojite i uske pa je nužno potrebna njihova rekonstrukcija i bolja signalizacija.

Željeznička pruga od Varaždina do Zaprešića preko Zaboka izgrađena je 1886. s odvojkom od Zaboka do Krapine. Od Zaboka do Gornje Stubice izgrađen je odvojak 1916., a zapadni dio županije je željezničkom vezom povezan tek 1957. kada je izgrađena pruga uz Sutlu (Zaprešić-Kumrovec). Glavni problemi u željezničkom prometu proizlaze ih tehničkih mogućnosti pruge – nije elektrificirana i ima samo jedan kolosjek. Trasa pruge koja od Zagreba, prolazi preko Zaboka do Krapine, nalazi se u planu izgradnje željezničkog međunarodnog puta od Beča do Zagreba, ali još uvijek nije poznato kada će se pristupiti toj realizaciji međunarodnog projekta koji bi omogućilo i lakši dolazak turista u ovu regiju. Krapinske i Tuheljske toplice nisu povezane željezničkom vezom, pa taj način prijevoza nema značajniju ulogu u dolasku turista u te destinacije dok kroz Stubičke Toplice prolazi željeznička pruga pa je to jedan od razloga većeg dolaska dnevnih izletnika iz Zagreba u ljetnim mjesecima u te toplice.

ZAKLJUČAK

Krapinsko-zagorska županija, s tri jača toplička centra, danas u Hrvatskoj ima važnu ulogu u termalnom turizmu. Međutim, danjašnje njihovo poslovanje nije na zadovoljavajućoj razini i trebalo bi uložiti velike napore u daljnji razvoj termalnog turizma u ovoj regiji. Mala udaljenost među toplicama

ne bi trebala biti prepreka njihovom budućem razvoju već prednost. Velik broj antropogenih turističkih resursa (i onih koji bi to mogli postati) trebalo bi se organizacijski povezati u zajedničku turističku ponudu s toplicama. Na taj način turist bi dobio odmor i upoznavanje kulture kraja te liječenje i zabavu. Takva koordinacija prirodnih i društvenih turističkih resursa obogatila bi turističku ponudu, a time i produžila boravak turista. Duži boravak bi donio i veću izvanpansionsku potrošnju što bi dovelo do otvaranja novih radnih mjesta i smanjivanja nezaposlenosti. Aktivirao bi se seoski turizam, vinske ceste i izrada suvenira, a poljoprivrednici bi pronašli sigurno tržište za plasman svojih proizvoda. Na taj način turizam bi mogao riješiti gotovo sve gospodarske probleme ove regije.

Najveći problemi toplica nastali su kao posljedica nedovoljnog ulaganja u prošlosti što se danas vidi kroz relativnu zapuštenost objekata. Takav odnos u prošlosti doveo je i do nepostojanja jasnog imagea toplica koje svojom ponudom, s medicinskog i turističkog aspekta, ne prate svjetske trendove. Obogaćivanje i raznovrsnost ponude sigurno bi dovelo i do produženja boravka turista. Također, današnja zakonska regulativa koja nedovoljno jasno definira status i rad hotela koji se bave zdravstvenim turizmom su jedan od razloga zbog kojih danas nema većih financijskih ulaganja u te objekte. Stanje lokalnih prometnica i niska obrazovanost stanovništva u županiji moglo bi predstavljati veliku prepreku u razvoju termalnog turizma u Krapinsko-zagorskoj županiji.

Prednost termalnog turizma u Krapinsko-zagorskoj županiji ogleda se u velikom broju toplica na relativno malom području te njihovim visokovrijednim ljekovitim svojstvima, lječilišnoj tradiciji i iskustvu medicinskog osoblja, prometnom položaju i dostupnosti kao i koncentraciji raznolikih turističkih resursa.

LITERATURA

- Alfier, D., (1994): “Turizam – izbor radova”, Institut za turizam, Zagreb,
- Antunac, I., (1995): “Selektivne vrste turizma”, Zbornik radova, 2. Znanstveni i stručni skup – “Hrvatska u europskom turizmu”, Opatija,
- Bilen, M., Bučar, K., (2001): “Osnove turističke geografije”, Mikrorad, Zagreb,
- Bučar, K., (2001): “Zdravstveni turizam i regionalni razvoj – primjer Krapinskih Toplica”, Magistarski rad, Zagreb,
- Hitrec, T., (1996): “Zdravstveni turizam – pojmovni i konceptijski okvir”, Zbornik radova, I. Međunarodni simpozij – “Opatija – promotor zdravstvenog turizma”, Opatija,
- Leutić, A., (1996): “Zdravstveno-turistički programi termalnih lječilišta”, Zbornik radova, I. Međunarodni simpozij – “Opatija promotor zdravstvenog turizma”, Opatija,
- “Strateški marketinški plan turizma”, (1996): Krapinsko-zagorska županija, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Institut za turizam, Zagreb,
- Šćitaroci, M., (1990): “Perivoji i dvorci Hrvatskog zagorja”, Školska knjiga, Zagreb,
- Šimunić, A., Hećimović, I., (1998): “Geološki vidovi pojave termalnih i mineralnih voda u sjeverozapadnoj Hrvatskoj”, Hrvatske vode, Časopis za vodno gospodarstvo, Godina 6., br. 25., 351., Zagreb,
- “Turizam u 2000”, (2001): Državni zavod za statistiku, Statistička izvješća, 1134., Zagreb,
- Vukonić, B., (1987): “Turizam i razvoj”, Školska knjiga, Zagreb